

den, dat zij niet alleen de geledene verliezen herstelden, maar vele ook in eenen beteren staat geraakten, dan waarin zij voorheen geweest waren.

Nog eene donkere wolk zweefde over het graafschap Bentheim, in het jaar 1598, toen de Spanjaarden, met Frankrijk vrede gesloten hebbende, en hunne geheele krijgsmagt uit Frankrijk, Artois en Brabant, door den Groot Amirant van Arragonien, over den Rijn voerende, de winterkwartieren in Westphalen, en bijzonder in het Munsterland namen. Thans kreeg ook de stad Schutterop, die tot hiertoe nog tamelijk verschoond gebleven was, een bezoek. De kapitein PAULO EMILIO nam den 21 November, met een eskadron ruitery en 3 vaandels voetvolk, zijn kwartier bij de burgers aldaar, en bleef er 3 maanden en 10 dagen. Het onderhoud dezer troepen kostte het graafschap, behalve hetgeen de stad Schutterop in het bijzonder daardoor leed, de som van 12452 rijksdaalders, waartoe het graafschap Teklenburg 3125 rijksdaalders bijdroeg. De stad en het kerfpeel Schutterop met het stedeken Gronau moesten bovendien nog aan den graaf van *Buren*, die te Metelen zijn garnizoen had, 1940 rijksdaalders betalen. Dit alles gebeurde, niettegenstaande graaf ARNOLD den opperbevelhebber alle mogelijke beleefdheden bewezen, en hem de schoonste paarden, met zadel en toom, ten geschenk gegeven, had. De schrik voor deze Spaansche armee was in alle naburige landen zoo groot, dat de landheeren zich voor hunne personen niet meer

vei-

veilig achten. Graaf ARNOLD, die in alle rampen zijner onderdanen gedeeld had, besloot, toen men zijn neef graaf WIJCH VAN BRUCH, op deszelfs eigen kasteel, wreedaardig vermoord en van alles beroofd had, met zijne hofhouding de wijk eerst naar Teklenburg en vervolgens naar Rheda te nemen; terwijl hij zijne zonen naar Freudenberg, en van daar naar Kassel zond. Het archief werd van Teklenburg naar Bremen in zekerheid gebragt. Zoo spoedig intusschen deze vloed Westphalen overstroomde, zoo snel werd men ook door de hand des Almagtigen daarvan weder bevrijd. Op ontvangen bevel brak het garnizoen van Schutterop den 31 Maart 1599 op, en trok met de armee, die elders in Westphalen de winterkwartieren gehad had, naar den Rijn terug. Gedurende deze drie maanden, was in Schutterop geen openlijke Godsdienst gehouden.

Thans had men weder rust tot het jaar 1604, toen een leger van vele duizend Spaansche muitelingen te paard en te voet, die zich van den aartshertog ALBERT van Oostenrijk, wegens onthouding der soldij afgescheurd hadden, over den Rijn trok, en in de onzijdige landen ellendig huis hield. Deze ongenoodigde gasten waren reeds tot Teklenburg gekomen, en hadden zich onder het kasteel en in het vlek Lengerich gelegerd, toen graaf ARNOLD, door kostbare geschenken en 1200 rijksdaalders baar geld, wist te bewerken, dat zij niet op Bentheim en Steinfurth trokken.

Nog

Nog grooter was de vrees als, in het jaar 1605, een onzagverwekkend heer van Spanjaarden, onder bevel van AMBROSIUS SPINOLA, in Twente verscheen, en zonder merkelijken tegenstand, Oldenzaal bij verdrag innam, vervolgens op Lingen trok, en deze stad, na eene belegering van vijf dagen, veroverde. Op welken marsch het geheele leger eenen nacht bij Noordhoorn stond, en den ingezetenen van de stad en het kerspel veel nadeel toebragt, hetgeen echter nog grooter zoude geweest zijn, wanneer ADOLPHUS, de oudste der jonge graven, den hertog niet tot Epe te gemoet gereden ware, en zich tot zijne ontvangst naar Noordhoorn begeven hadde. Bij den aftogt van Lingen, nam deze armee haren weg over Gildehuis, en verteerde daar in eenen nacht alles, wat de ingezetenen in de weinige verloopene jaren weder verzameld hadden. (*)

Ver-

(*) Het bovenstaande is eene vertaling van een dagboek, van eenen ongenoemden schrijver, die deze ellende met eigene oogen gezien heeft. PICARDT zegt in zijne Chronijk van [het landschap Drenthe, bladz. 239 en 240, daarvan:

„ De duure tydt, gebreck van alles, vorst en regen, drongh
 „ de naeckte soldaten tot roven en stelen. *Escherbrugge*,
 „ *Laerwoldt*, *Emmelinkhem* en d' omliggende plaetsen wierden
 „ den van haer Vee, koorn en andere goederen, ook van
 „ haer schoone Houdt berooft, als het welke verbrandt of
 „ aen Schanssen en Dycken geëmployeert wierdt. De mees-
 „ te omliggende huyslieden waren van alles berooft, en
 „ waren gevlucht. De swevende en bedelende soldaten ver-
 „ spreydden de Legher ziekte in alle omleggende dorpen

„ en

Vervolgens, toen het leger spoedig naar den Rijn terug trok, had men minder overlast. In het jaar 1609 werd een stillstand van wapenen, voor den tijd van 12 jaren, tusfchen de Spanjaarden en de Nederlanders, gesloten, en van dien tijd af had het graafschap eenige jaren rust.

„ en boerschappen, alfoo dat heele huisgezinnen uitstorven.“ De overlevering heeft ook nog iets daarvan bewaard. Zoo weet men, b. v., dat 2 boerenerven te Wilsum in dien tijd geheel verwoest zijn. Zoo zegt ook de overlevering, dat eenige inwoners bij hunne wederkomst (want allen waren gevlugt) den haard met gras begroeid vonden, en dat eene wolvin hare jongen, in eene paardenkrib, geworpen had. Vele menschen hadden hun geld hier en daar in den grond egraven, zij stierven daarover weg, en het werd, of in het geheel niet, of eerst na jaren bij toeval, weer gevonden. Zoo heeft men nog, voor weinige jaren, in eenen koestal in het Laar, eene aanzienlijke hoeveelheid Portugeesche en Spaansche, zoo gouden als zilveren, munten gevonden, die, naar alle waarschijnlijkheid, door den voormaligen eigenaar, die er over weg gestorven is, daar geborgen waren.

ACHT-

ACHTSTE HOOFDSTUK.

—*—
OVER DE RAMPEN VAN DEN DERTIGJARIGEN
OORLOG.

Onmiddelijk op den Spaanschen krijg volgde de dertigjarige oorlog, (*) die in 1618 zijn begin nam en in 1648 bij den Munsterschen vrede eindigde.

Ondanks alle aangewende moeite, heb ik nergens een dagverhaal, van hetgeen in dien langdurigen oorlog in het graaffchap Bentheim voorgevallen is, kunnen vinden. De lezer zal zich dan met het volgen-

de
(*) Deze oorlog werd tusfchen den keizer, den koning van Spanje en de Roomsch-Catholijke Rijksstanden aan de eene zijde, en tusfchen den koning van Frankrijk, den koning van Zweden en de Protestantfche Rijksstanden aan de andere zijde, gevoerd. Het vuur des oorlogs brak eerst in Bohemen uit, waar men, ondanks den bekenden Majesteitsbrief of de plegtige verzekering, door keizer RUDOLF den II, den protestanten in Bohemen, Moravien, Slesien, enz., den 11 Junij 1609, nopens de vrije uitoefening van hunnen Godsdienst gegeven, hen van deze vrijheid beroofde. De Standen van Bohemen werden hierdoor zoo verbitterd, dat zij de keizerlijke gezanten 1618 te Praag uit het venster wierpen, en den keurvorst FREDERIK van den Paltz tot koning van Bohemen verkozen, die echter, in het jaar 1620, op den witten berg voor Praag, den slag en te gelijk de kroon van Bohemen weder verloor. Het vuur des oorlogs verspreidde zich weldra door geheel Duitschland, en werd eerst in 1648 door den vrede te Munster gebluscht.

de, hetwelk ik uit oude papieren verzameld heb, moeten vergenoegen.

Ons vaderland was in die dagen, bij afwisseling, door de Keizerlijke, Zweedsche, Lunenburgsche en Hessische troepen, bezet, die de steden belegerden en innamen, en de grootste verwoestingen aanrigtten. De steden Schutterop, Noordhoorn en Nieuwenhuis werden niet alleen van hare vestingwerken, maar ook van hare welvaart, beroofd. Het kasteel te Lage werd geflecht, waarvan PICARDT het volgende verhaalt:

„ Anno 1626 in Julio heeft zyn Gn. Graef Ernst
„ Casimir den Heere Caspar van Eufum, Heer van
„ Nyenoort, Drost tot Covorden in der Landtschap
„ Drenth, Overste, met een partye volcks en ghe-
„ schut gefonden naer het Huys te *Laghe geleghen*
„ *in de Graeffschap Benthem*, (*) waarop Spaens
„ guarnisoen lagh, onder 't commando van den Hee-
„ re van *den Keteler* en waer uit seer groote en
„ gedurige excursien geschieden, in de nabuurige
„ Nederlandse Provintien: Welck Huys dan den
„ Heere van *Nyenoort* heeft inghenomen en, met ee-
„ nige tonnen buskruydt gelegdt in de kelders, laten
„ in de lucht vliegen.”

Vele ingezetenen verlieten hun vaderland, om van den vreesfelijken last der inkwartiering en der contributie bevrijd te blijven. In het jaar 1624, wanneer
de
(*) *Lage* behoorde alzoo in dien tijd tot het graaffchap Bentheim.

de oorlog nog maar zes jaren geduurd had, stonden reeds vele huizen te Nieuwenhuis ledig. Daar nu de overige burgers hierdoor nog meer gedrukt werden, zoo kregen de burgemeesters, door een grafelijk Rescript van den 17 Junij, bevel, eene wekelijksche schatting op de uitgewekenen te leggen, en, bij wanbetaling, hunne ledige huizen en verlatene gronden, daarvoor aan te tasten. Dit bevel werd herhaald den 25 October 1625.

De Luneburgers, Zweden, Hessen en Keizerlijken vorderden (elke mogendheid afzonderlijk) eene zware contributie, waarvan maandelijks eene bepaalde som moest opgebracht worden. Deze schattingen zijn, onder den naam van *Teklenburgsche*, *Osnabruksche* en *Rheinsche* contributie, bekend, en werden met de uiterste gestrengheid ingevorderd. Hoe groot de som is, welke het graaffchap, in die dertig jaren, aan bovengenoemde Mogendheden betaald heeft, kan ik niet bepalen. Het volgende heb ik uit de stads papieren te Nieuwenhuis verzameld:

Nadat de Keizerlijken reeds, in het jaar 1628, eene contributie ontvangen hadden, moest het graaffchap, in het jaar 1631, de Osnabruksche en Teklenburgsche contributie betalen. De drie steden moesten tot de eerste maandelijks 62 Rijksd.
tot de laatste 31 Rijksd.
bijdragen. In hetzelfde jaar vorderden de Keizerlijken van de 3 steden maandelijks 150 Rijksd.

In 1632 waren, 3 keizerlijke regimenten, ten laste
van

van de graaffschappen Bentheim, Teklenburg en Steinfurth; als: het regiment van *Leutersam*, *Wartenburg* en *Ohr*. Vervolgens werden gemelde graaffschappen, met de compagnie van *Marschalk* te voet, die van *Simmern* te paard, en met het geheele regiment van *Westerholt*, bezet. Daar de schattingen, tot onderhoud dezer troepen, zoo spoedig niet konden bijgebracht worden, zag zich de graaf, ARNOLD JOOST, genoodzaakt, meer dan 32000 Rijksdaalders op zijne tafelgoederen op te nemen.

In 1633 moesten de drie steden, tot de Hessische contributie, maandelijks betalen 160 Rijksd., en daar zij hiermede achter bleven, zoo kregen zij militaire executie, welke eenen der kloostergeestelijken van Frenswegen (*) en den regter van Noordhoorn opligtte en naar Koesfeld voerde, waar deze heeren, onder belofte van binnen 4 dagen vier duizend Rijksdaalders te zullen betalen, ontflagen werden.

Aan den vestingbouw te Rheine moesten, in dit jaar, alle dagen 60 man uit het graaffchap Bentheim arbeiden, en de ingezetenen waren tevens verpligt, eene aanzienlijke hoeveelheid levensmiddelen, in het Hessisch leger te Rheine en te Ahuizen, te leveren.

In ditzelfde jaar moesten bovengenoemde drie steden tot de contributie, door den keizerlijken oversten, baron VON KETTLER, uitgeschreven, maandelijks betalen 200 Rijksdaalders.

In 1634 moest het graaffchap Bentheim maande-
lijks

M

(*) HERMAN RAIMUNDI.

lijks aan de keizerlijken betalen 1200 Rijksd. De overste VON KETTLER dreigde, in de maand April van dat jaar, wegens de achterstallige bijdragen, de grafelijke meubelen, van het flot te Steinfurth, te zullen wegvoeren. Er werd derhalve, van elk boeren erf, eene buitengewone afgave van *twee* Rijksd. gevorderd, en van de kotters en burgers eene bijdrage, naar evenredigheid van hunne bezittingen, geëischt; welke buitengewone schatting van de maandelijksche contributie konde afgetrokken worden, moettende de wekelijksche belasting haren gang gaan. Ook vorderde de overste VON KETTLER, te Steinfurth zijn verblijf houdende, in dit jaar, van de stad Nieuwenhuis, voor zijne ruitery, 200 mudden haver en meer dan 20 voeders hooi.

In 1635 voerden de Zweden den ambtman van Wietmarschen, wegens de achterstallige contributie, als gijzelaar weg. Van den 1 Oct. tot het einde des jaars moest het graaffschap, tot de Rheinsche contributie, betalen 2188 Rijksdaalders.

In 1637 moesten alle maanden 1000 Rijksd. aan den kommandant van Meppen betaald worden. Voorts moest het graaffschap, tot onderhoud der lijf-kompagnie van den keizerlijken generaal wachtmeeſter, vrijheer VON VEHLEN te Rheine, en van eene kompagnie te voet te Nieuwenhuis, gelijk ook ter bekostiging van den generalen staf, maandelijks *twee duizend negen honderd Rijksdaalders* opbrengen, waartoe de stad Schutterop 78, Noordhoorn 58, en Nieuwenhuis 64 Rijksdaalders moest bijdragen. In

In de maand Julij des jaars 1638 bedreigde de overste luitenant WERSEBE het graaffschap met eene zware executie, welke echter, door bemiddeling van den secretaris KANTZLER en deszelfs stellige belofte, dat niet alleen in twee dagen 100 Rijksd. voor elke kompagnie zouden geleverd, maar dat ook 1000 Rijksd. op de restanten zouden betaald worden, afgewend werd. De steden werden derhalve, door een rescript van den 30 Julij, aangemaand, hunne bijdragen sjipt te voldoen, gelijk ook de geregten Ulzen en Emmelenkamp, die tevens aan de betaling der nog schuldige restanten van de uitgezette 2400 Rijksd. herinnerd werden.

In dit jaar betaalden de drie steden, voor de laatste maand, 300 Rijksd. Hoe veel zij in de vorige maanden betaald hebben, vind ik niet aangeteekend. (*)

In 1639 betaalde het graaffschap, voor de maand April, aan de keizerlijken *vier duizend* Rijksd.

M 2

In

(*) Uit volgende tabelle zal de lezer kunnen opmaken, hoe hoog de onderscheidene geregten, tot eene maandelijksche schatting, aangeslagen waren.

Tot eene contributie van 2188 Rijksd., in 1635 uitgeschreven, betaalden de drie steden maandelijks		218	Rijksd.
Het geregt Schutterop	525	—	
Dorp en kerspel Ulzen	525	—	
Emmelenkamp	390	—	
Noordhoorn	290	—	
Veldhuizen	190	—	
Wietmarschen	50	—	
<hr/>			
2188			Rijksd.